

«Το νοσοκομείν τους πάσχοντες»: Βιοϊατρική έρευνα για την ιατρική φροντίδα στο πρώιμο Βυζάντιο (Δ-Z αιώνες) κατά τα αγιολογικά κείμενα

Δωρόθεος Β΄ Πολυκανδριώτης,

Μητροπολίτης Σύρου

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών, Σχολή Επιστημών Υγείας & Πρόνοιας,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Αλληλογραφία: Εργαστήριο: «Ανατομίας, Παθολογικής Ανατομίας & Φυσιολογίας-
Διατροφής», Διευθυντής: Καθηγητής Δημήτριος Χανιώτης,
e-mail: dchaniotis@uniwa.gr

Περίληψη

Τα αγιολογικά κείμενα της πρώιμης Βυζαντινής περιόδου περιλαμβάνουν πλήθος βιοϊατρικών πληροφοριών σχετικά με τις διάφορες ασθένειες, τις μεθόδους θεραπείας, την φαρμακευτική αντιμετώπιση των διαφόρων νόσων καθώς επίσης και για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος γενικότερα καθώς και τις αμοιβές των ιατρών και για τις διαβαθμίσεις αυτών.

Αναφέρονται πληροφορίες για την οργανωμένη νοσηλεία ασθενών σε ιδρύματα κρατικά, ιδιωτικά ή και εκκλησιαστικά όπως ξενοδοχεία ή ξενώνες. Οι βιοϊατρικές αυτές πληροφορίες προέρχονται από αποσπάσματα αγιολογικών κειμένων της πρώιμης Βυζαντινής Περιόδου (Δ-Z αιώνας), τα οποία εξιστορούν θαύματα οσίων στους ασθενείς και συναμειγνύονται με ποικίλες θεολογικές απόψεις.

Λέξεις-κλειδιά: Βυζάντιο, Αγιολογικά κείμενα, Ιάτρινα – Ιατρομαία, Περιοδεύων Ιατρός, Ιατροσοφιστές, Ξενώνες, Νοσηλευτικά Ιδρύματα.

Βασικά κείμενα – πηγές

«Ημείς ουν οι ιατροί περί πράγματα, ου περί λέξιν ησχολημένοι, εκλεγόμεθα (τας νόσους) δια τα θεωρήματα».

Παλλάδιος, Dietz, Scholl II, 3.

Η προσπάθεια μελέτης και αναλύσεως της πνευματικής καταστάσεως μιας επιστήμης στο Βυζάντιο προϋποθέτει καταρχάς τον προσδιορισμό των αρχαίων βάσεων της και των συνεπειών τους. Αυτό ισχύει κατ'εξοχήν για την ιατρική¹. Τα ονόματα του Γαληνού και του Ιπποκράτη επηρέασαν μέχρι τα νεότερα χρόνια την ιατρική σκέψη και πράξη σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο ιστορικός της ιατρικής διαπιστώνει

συχνά εδώ ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα υπερβολικής πιστότητας στην αυθεντία τους.

Εκ προοιμίου βέβαια πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχουν εξαιρέσεις όπως π.χ. η ιατρική και νοσοκομειακή κατάσταση και περίθαλψη στο Βυζάντιο, η οποία σε σχέση με την αρχαιότητα παρουσιάζει μεγάλες προόδους. Η άποψη του Παλλαδίου, ιατρού του έκτου αιώνα, ότι *Ιπποκράτης μεν έσπειρε εγεώργησεν δε ο Γαληνός*² φαίνεται ότι υποδηλώνει μια ολοκληρωτική ταύτιση με το Γαληνό³, τον οποίο εδέχοντο ως τελειωτή της Ιπποκρατικής ιατρικής⁴.

Οπωσδήποτε, όμως, η έρευνα και ανακάλυψη νέων χειρογράφων, και η συστηματική μελέτη των πηγών οδηγούν στη θεμελίωση νέων συμπερασμάτων και θέσεων σχετικά με τον χαρακτήρα της Βυζαντινής ιατρικής και την σχέση της με την Αρχαία ιατρική θεωρία και πράξη⁵. Η έρευνα και υπάρχουσα βιβλιογραφία εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, εστιάζουν το ενδιαφέρον και την προσοχή τους στα αυστηρώς ιατρικά κείμενα, παραμέλησαν δε έως ένα σημείο πληθώρα άλλων χειρογράφων και κειμένων, τα οποία παρέχουν πλήθος βιοϊατρικών πληροφοριών για την βυζαντινή ιατρική θεωρία και πράξη. Τα αγιολογικά κείμενα αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα⁶.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει κατά τρόπο περιληπτικό τις πληροφορίες αυτών των κειμένων σχετικά με τους ιατρούς και την άσκηση της ιατρικής στο πρώιμο Βυζάντιο. Χρησιμοποιήσαμε τα ακόλουθα κείμενα:

1. H. GREGOIRE – M.A. KUGENER, Μάρκου Διακόνου, Βίος του αγίου Πορφυρίου επισκόπου Γάζης, Paris, 1930.
2. Παλλαδίου, επισκόπου Ελενουπόλεως, Η προς Λάυσον ιστορία, εκδ. CUTHBERT BUTLER, The Lausiaca History of Palladium, Hildesheim 1967.
3. Βίος οσίου Υπατίου, εν Ρουφινιαναίς Βιθυνίας, 446 μ.Χ. Acta Sanctorum, Ιούνιος 16-19, τομ. III, 1701, σελ. 308-342.
4. Βίος οσίου Μαρκέλλου, ηγουμένου της μονής των Ακοιμήτων στην Κωνσταντινούπολη, μετά το 469 μ.Χ., Migne, P.G. 116, στηλ. 705-745.
5. Βίος οσίου Δανιήλ του στυλίτου, 493 μ.Χ., έκδοση H. DELEHAYE, Les Saints Stylites, Subsidia Hagiographica 14. Bruxelles – Paris 1993.
6. Βίος οσίας Ματρώνας, Ε' – Στ' μ.Χ. αιώνας, Acta Sanctorum, Νοέμβριος 5-8, τόμος III, 1910, σελ. 790-813.
7. Βίος οσίου Σαμψών του Ξενοδόχου, επί Ιουστινιανού Acta Sanctorum, Ιούνιος 25-30, τομ. V, 1709, σελ. 265-277, επίσης και Πατρολογία του Migne, P.G. τόμ., στηλ. 277-308
8. Βίος Ευτυχίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, 582 μ.Χ., Migne P.G. 86, 2b, στηλ. 2, 273-2390

9. Βίος οσίου Συμεών του εν θαυμαστώ όρει Συρίας, 592 μ.Χ., εκδ. P. van DEN VEN, La vie anciennce de S. Symeon, Stylite le jeune, Subsidia Hagiographica 32, Bruxelles 1962.
10. Βίος Θεόδωρου του Συκεώτη, επισκόπου Αναστασουπόλεως 613 μ.Χ. εκδ. André – Jean FESTUGIERE, Vie de Theodore de Sykeon, Subsudua Hagiographica 48, Bruxelles 1970.

Οι ιατροί και η άσκηση της ιατρικής

Οι πηγές μνημονεύουν την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, έτσι συνεχίζεται η παλαιά παράδοση από την αρχαία και ρωμαϊκή εποχή. Στα αγιολογικά κείμενα αναφέρεται ο *περιοδεύων*⁷ γιατρός και οι όροι *περιοδευθήναι* και *περιοδευθείς*. Το ρήμα *περιοδεύω* σημαίνει θεραπεύω κατά συνέπεια οι όροι *περιοδευθηναι*⁸ και *περιοδευθείς*^{8α} σημαίνουν αντίστοιχα *νοσηλευθηναι* είναι και *νοσηλευθείς*^{8β}. Στα θαύματα Κοσμά και Δαμιανού αναφέρονται οι άγιοι «τας περιόδους» των νοσούντων ποιούντες και τας της ιατρείας περιόδους ποιούμενοι⁹. Στο πρώιμο Βυζάντιο οι διάφοροι επαγγελματίες και οι κοινωνικές τάξεις διακρίνονται από την στολή τους. Ο Χρυσόστομος μας πληροφορεί ότι οι ιατροί και όσοι κληρικοί ασκούσαν το επάγγελμα του ιατρού φορούσαν ξεχωριστή ενδυμασία¹⁰.

Στην τάξη των ιατρών υπάρχουν διάφορες διαβαθμίσεις όπως: *πρώταρχοι*, *αρχιατροί*, *μέσοι* και *τελευταίοι*¹¹ καθώς επίσης και *βασιλικοί ιατροί*¹². Σπουδαιότεροι από όλους θεωρούντο οι *καθηγητές της ιατρικής* και οι *ιατροσοφιστές*¹³. «Αρχίατροι» ήταν ο τίτλος που έφεραν κατά την ρωμαϊκή εποχή (Γ' μ.Χ. αιώνας) πέντε κατηγορίες ιατρών αξιωματούχων¹⁴. Από αυτές τις κατηγορίες οι τρεις ήσαν: 1) ιατροί της βασιλικής αυλής, 2) ιατροί της κοινότητας και 3) προϊστάμενοι των ιατρικών σωματείων.

Οι ιατροί της αυτοκρατορικής αυλής μνημονεύονται ως αρχίατροι και φίλοι των αυτοκρατόρων. Οι κοινοτικοί ιατροί παρείχαν τις υπηρεσίες τους δωρεάν στους φτωχούς, έπαιρναν μισθό από την κοινότητα και ήσαν υποχρεωμένοι να διδάσκουν την ιατρική στους ενδιαφερόμενους¹⁵. Άλλοι ιατροί αυτής της περιόδου δυνατόν να είναι ιδιωτικοί η δημόσιοι.

Στον βίο του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ευτύχιου (περίπου 582 μ.Χ.) μνημονεύονται και *πρώτοι ιατροί*¹⁶, οι οποίοι στάλθηκαν από τον αυτοκράτορα Τιβέριο για να θεραπεύσουν τον πατριάρχη: *επει τοίνων επετείοντο τα της νόσου, ή μάλλον επειν τα της μεταθέσεως αυτού, εγνώσθη και τω ευσεβεί βασιλεί Τιβερίω` ος και μεγάλως ταραχθείς επί τω συμβάντι, πάσας τας πολιτικός αποθέμενος φροντίδαν, περι αυτού μόνον εφρόντιζεν, πέμψας και των ιατρών τους πρώτους, οφείλοντας ιατρεύσαι τον πολλά και διάφορα πάθη ιασάμενον` οι και μάλλον ωφελούντι δια της αυτού διδαχής, όπερ ουκ ιάτρευον αυτού το σώμα*¹⁷.

Το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα για τον ασθενή πατριάρχη και η φροντίδα του για την αποκατάσταση της υγείας του δεν αφήνουν αμφιβολίες για την εμπειρία των ιατρών που θα ήσαν οι προσωπικοί ιατροί του αυτοκράτορα, ίσως και αρχίατροι. Το υψηλό επίπεδο της βυζαντινής ιατρικής πιστοποιείται ακόμα και από την μετάκληση Βυζαντινών ιατρών από τον ασθενή Χοσρόη Α' βασιλιά των Περσών, όπως μας πληροφορεί ο Ευάγριος: *Γέγραφε δὲ καὶ αὐτῆ (sc. Η αυτοκράτειρα Σοφία, σύζυγος του Ιουστίνου Β', 565-578 μ.Χ.) πρὸς Χοσρόην, τὰς τε συμφορὰς τάνδρὸς ποτνωμένη τὸ τε τῆς πολιτείας ἄναρχον, καὶ ὡς οὐ δέοι χήρα γυναικὶ καὶ βασιλεῖ κειμένῳ καὶ ἐρήμῃ πολιτεία ἐπεμβαίνειν: καὶ αὐτὸν γὰρ (Χοσρόην) νοσήσαντα μὴ μόνον τῶν παραπλησίῳν τυχεῖν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς πάντων ἀρίστους ἰατροὺς, πρὸς τῆς Ρωμαίων πολιτείας παρ' αὐτὸν πεμφθῆναι, οἱ καὶ τὴν νόσον διέλυσαν*¹⁸. Ωσαύτως στον βίο Σαμψών του Ξενοδόχου μνημονεύεται κάποιος από τους βασιλικούς ιατρούς του Ιουστινιανού: *οψέ και μόλις των ιατρών τις των βασιλικών, τω μεν βασιλεῖ γνώριμος, συνήθης δε τω Μεγάλῳ και τα του εκείνου ἀρίστα συνειδώς, ου τα της αρετῆς μόνον ἀλλὰ και τα της χάριτός τε και των θαυμάτων, ἐνθεν αὐτῷ και συμβάλειν ράδιον ἦν εκείνον εἶναι τον ιασόμενον*¹⁹.

Η ιατρική κατά τα αγιολογικά κείμενα εθεωρείτο τέχνη και ασκείτο τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες. Φαίνεται ότι ο όρος *ιάτραινα* εχρησιμοποιείτο προς δήλωση της μαίας. Βέβαια δεν πρέπει να αποκλειστεί η περίπτωση κατά την οποία η *ιάτραινα* και η *ιατρομαία* εκτός από την μαιευτική να είχαν κι άλλες ιατρικές γνώσεις. Στο έργο του Παλλαδίου Ελενουπόλεως (πριν από το 431 μ.Χ.) *Η προς Λαύσον ιστορία* δηλούται με σαφήνεια το έργο της *ιατραίνης*: *Συνέβη ουν μιάς των ημερών εν μέση νυκτί τίκτειν ενός γυναικα εν τη στοά εν χειμῶνι. Βοώσης ουν αυτής εν τη οδύνη επήκουσε και καταλείψας τας συνήθεις αυτού προσευχάς εξελθὼν επείδε, και μηδένα ευρών αυτός ιατρίνης επέσχε τόπον, ου βδελυζόμενος το παρακολουθὸν μύσος ταις τικτούσαις, αναισθησίαν εν αὐτῷ της ελεημοσύνης εργασαμένης*²⁰.

Εκτός από τις γυναίκες, στη μαιευτική φαίνεται ότι ασκούσαν και οι άνδρες όπως μαρτυρούν ορισμένα αγιολογικά κείμενα. Στον βίο του Πορφυρίου Γάζη, (περί το 420 .Χ.) αναφέρεται: *ἀλλὰ και οι ιατροί ηβουλήθησαν αυτήν εμβρυοτομήσαι, και θεασάμενοι τας δυνάμεις αυτής διαπεσούσας, απηγόρευσαν αυτής*²¹.

Συχνά παρατηρείται στενή συνεργασία ιατρών και μαιών. Στον βίο του οσίου Μαρκέλλου (μετά το 469 μ.Χ.) αναφέρεται το εξής περιστατικό: *Ανδρί τινί Ευγενίῳ μεν το όνομα, διακόνῳ δε το ιερὸν ἀζίωμα, επίτεξ ην η γυνή. Επει δε καιρός του τόκου παρήν, πυρετός αυτήν συνείχε σφοδρός. Αι μεν ουν ωδίνες οξείας, ο δε πυρετός λάβρος. Υπήν ουν τας τε μαίας και τους ιατροὺς απρακτεῖ και μια λοιπὸν ελπίς ο Μαρκέλλος ην*²².

Στα αγιολογικά κείμενα υπάρχει πλήθος πληροφοριών για την τεχνική και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι ιατροί της εποχής για να θεραπεύσουν τους ασθενείς. Από τον βίο του οσίου Μαρκέλλου πληροφορούμεθα τα εξής: *έτερος τι των μοναχών τουνομα Στέφανος, την μεν κατά φύσιν τροφήν προσιέμενος, το δε δια της φυσικής αὐτὸν*

εξόδου προχωρείν τούτο μηδαμώς έχων, εν εσχάταις οδύναις ην. Ιατρών ουν τέχνη πολλά περί αυτό πραγματευομένη, τας μεν οδύνας τη των φαρμάκων ηύξε πικρία²³.

Στο βίο Συμεών εν θαυμαστώ όρει Συρίας (περί το 592 μ.Χ.) αναφέρεται το εξής περιστατικό: *αγαρόντες γαρ ούτοι Τιμόθεον τινά της των Εβραίων μεν θρησκείας υπάρχοντα, ιατρικήν δε επαγγελλόμενον τέχνην, το δε αληθέστερον ειπείν εχθρόν του υιού του Θεού όντα τούτον ως δόκιμον εμήνυσαν Σοφία τη βασιλίδι ήτις τα περί της νόσου του Βασιλέως αναθεμένη τω κακοδαίμονι εκείνω πολλώ πλέον ηπατήθη²⁴. Στο παραπάνω απόσπασμα διαπιστώνει κανείς αφ' ενός μεν την αντίληψη των Βυζαντινών για την ιατρική ως τέχνη, αφ' ετέρου δε το γεγονός ότι μπορούσε να την ασκεί οποιοσδήποτε εμπειρικός ιατρός ή και αγύρτης²⁵.*

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες των αγιολογικών κειμένων για ορισμένους ιατρούς, οι οποίοι επειραματίζοντο πολλές φορές για να αποκαταστήσουν την υγεία των του ασθενών των. Τα παρακάτω κείμενα είναι χαρακτηριστικά:

Πολλάς ουν επινοίας ποιησαμένων των ιατρών εις αυτόν και μηδέν ονησάντων, αλλά και εις το χείρον αγαρόντων, ώρισαν ειρηκότες μηδεμίαν ζωής βοήθειαν έχειν, ειμή τον πόδα αυτού πρίσαντες εκκόψουσιν²⁶.

Άλλον αγροίκον ονόματι Τρύφωνα ήνεγκεν σεσηπότα έχοντα τον πόδα, προς το θεραπευθήναι αυτόν υπό του Αγίου. Ο δε δούλος του Θεού προσκαλεσάμενος έμπειρον ιατρόν, όπως δι' επιστήμης το οστέον το λεγόμενον καλαμίσκον εκκόψη, εκείνου δε λέγοντος μάλλον αποκόψωμεν τον πόδα από του γόνατος, ο Υπάτιος ευζάμενος κελεύει το οστέον αρθήναι. Λαβών ουν ο ιατρός τέρετρον και σφύραν έκοπτεν το οστόν, και ψόφον απετέλει. Ο δε αγροίκος πονάν έλεγε «τι μοι ποιείτε;» ο δε ιατρός χαριέντως λέγει αυτό «ποδάριόν σου ποιούμεν χωρίς οστέον» και άραντες το οστούν από ου αστραγάλου, εν ολίγω χρόνω, ο Κύριος ίάσατο αυτόν έχοντα τον πόδα χωρίς οστέου. Έτρεχεν δε ως πάντες και έκαμνεν πλέον των άλλων και ουδέν ενεμπόδιζεν αυτόν ως πάντας τους ορώντρας δοξάζειν τον Θεόν²⁷.

«Σχολάριος δε πάλιν της αυτής πόλεως, Κόστος ονόματι, υδρωπικός, ων, πολλά, έχων κατακοπάς έμπροσθέν τε και όπισθεν εν τω σώματι αυτού εις των ιατρών, ήλθεν προς αυτόν δια το συνέχον πάθος...²⁸».

Στα παραπάνω αποσπάσματα φαίνεται καθαρά η πρόοδος της χειρουργικής, η οποία αργότερα, (στα μέσα του 10ου αιώνα) θα οδηγήσει και στην χειρουργική επέμβαση σε «συμφυείς παίδες».

Σχετικά με τη νοσηλεία των ασθενών θα πρέπει να παρατηρηθούν τα εξής:

α) Από την ρωμαϊκή εποχή ισχύει η οργανωμένη σε ιδρύματα νοσηλεία. Αυτό δηλώνουν οι όροι *νοσοκομείον, περιοδοευθείς και περιοδοευθήναι* («απήγαγον δε αυτόν εν τη πόλει περιοδοευθήναι υπό των ιατρών») αντίστοιχα των *νοσηλευθήναι* και

νοσηλευθείς²⁹. Επίσης, Βίος Δανιήλ του Στυλίου «και δη περιοδευθείς τα τραύματα βαδίζειν ουκ ίσχυεν»³⁰.

β) Η ύπαρξη διαφόρων Ξενώνων ή Ξενοδοχείων όπως του Σαμψών στην Κωνσταντινούπολη (Στ' αι. μ.Χ.) των οποίων κύριο έργο ήταν η νοσηλεία των ασθενών.

γ) Η ύπαρξη ιατρών στους ξενώνες, οι αμοιβές και τα *σιτηρέσια*, των οποίων προέρχοντο από δωρεές του αυτοκράτορα προς το ίδρυμα.

δ) Οι κληρικοί μπορούσαν να ασκήσουν την ιατρική ως βιοποριστικό επάγγελμα κατά τους πρώτους αιώνες ιδιωτικώς, ή σε ιδρύματα.

Η απαγόρευση της άσκησης του ιατρικού επαγγέλματος από τους κληρικούς αποφασίστηκε μεταγενέστερα, κατά τον ΙΒ αιώνα από τον πατριάρχη Λουκά Χρυσοβέργη (1157-1170)³¹.

Φαίνεται ότι οι κληρικοί – ιατροί φορούσαν τα ρούχα των λαϊκών, γι' αυτό και ο οικουμενικός Πατριάρχης Λουκάς Χρυσοβέργης έλεγε: «ανένδοτον είναι τους μετά φαινολίων και στιχαρίων τα άγια μεταχειριζομένους κοσμικάς στολάς ενδιδύσκεσθαι και μετά λαϊκών ανδρών, των ιατρών δηλαδή, προπομπεύειν»³².

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Περί της Βυζαντινής Ιατρικής βλέπε:
P. DIEPGEN, *Geschichte der Medizin I*, Berlin 1949.
Για τη Βυζαντινή Ιατρική γενικώς: BLOCH-PURNAROPOULOS – P. HUARD – THEOHARIDIES, *La médecine Byzantine* (330-1453) στο “Concours médical 1957-1960”, 23-34, όπου και βιβλιογραφία.
G. HARIG, *Die Medizin der Feudalgesellschaft: Byzantinische Medizin*, στο “Geschichte der Medizin”, έκδοση A. METTE & IRENA WINTER, Berlin 1968.
HERBET HUNGER, *Die Hochsprachige profane Literatur der Byzantiner*, II Baud, σελ. 287-320, Muenchen 1978, όπου και βιβλιογραφία.
ΙΩΑΝ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ – ΒΑΣ. ΡΟΖΟΥ, *Εγχειρίδιο Ιστορίας της Ιατρικής*, Αθήναι, 1979, τομ. Α' σελ. 223-244.
2. DIETZ, *Σχόλια II*, 157, 18
3. J. MEWALDT, *Γαληνός*, στο R.E. XIII (1910) 578-591.
4. H. SCHIPPERGES, *Γαληνός*, στο “Die Grossen der Weltgeschichte II”, Zuerich 1972, 504-517.
4. HERBET HUNGER, *Die Hochsprachige profane Literatur der Byzantiner*, II Baud, σελ. 287-320, Muenchen 1978, σελ. 287-288.

5. HERBET HUNGER, *Die Hochsprachige profane Literatur der Byzantiner*, II Baud, σελ. 287-320, Muenchen 1978, σελ. 291-303.
6. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, *Βυζαντινών Βίος & Πολιτισμός*, Αθήναι 1955, Τόμος Στ', σελ. 10-35.
7. Χρυσόστομος, P.G. 62, 761.
Νείλος Ασκητής, P.G. 79, 572
Βλ. επίσης Ν. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Τάξις των ιατρών κατά το Ρωμαϊκόν και Βυζαντινόν Δίκαιον, Ιατρική Πρόοδος*, (1922), 116, 145.
8. Βίος Δανιήλ του Στυλίου, όπου παραπάνω, σελ. 81-82, παρ. 87, στιχ. 1-7 «και δη και περιοδευθείς τα τραύματα βαδίζειν ουκ ίσχυεν...».
- 8^α. Χρυσόστομος P.G. 62, 761 και Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. 6, σελ. 9-10.
- 8^β. Βίος του αγίου Θεογνίου, Anal. Boll., 10, 97, 10
Βίος του οσίου Λουκά του Στυλίου, Anal. Boll., 28, 41, 23. Συμεών Μάγιστρος, P.G. 115, 453. Μόσχου, Λειμωνάριον, P.G. 87³, 2932, 3093.
9. E. RUPRECHT, *Cosmae et Damiano Sanctorum medicorum vitam et miracula e codice londinens*, Berlin 1935, σελ. 50, στ. 26-27, σελ. 51, στ. 1, σελ. 54, στ. 26-27, σελ. 55, στ. 6
10. Χρυσόστομος, P.G., 48, 1055. Συμεών Μεταφραστής, P.G., 89, 115, 236, 284.
11. Θεόδωρος Στουδίτης, PG 99, 1509
12. Σωφρόνιος Ιεροσολύμων, PG 87³, 3453
13. Μαλάλα, Χρονογραφία, 370, 6.
14. M. WELLMANN, άρθρο «αρχίατρος», στο PAULY – WISSONA, R.E. τόμος II, 1, 1895, στηλ. 464-465. Επίσης, FR. KUDLIEN, άρθρον “archiatros”, στο *Der kleine Pauly*, τομ. I, 1964, στηλ. 505-506. Αρχίατροι αναφέρονται και από τον R. POHL, *De Graecorum medicis publicis*, Berlin 1905, σελ. 77-79.
15. M. WELLMANN, όπου παραπάνω, στηλ. 466.
16. Βίος Ευτυχίου, MINGE, P.G. 86, στηλ. 2380 D.
17. Βίος Ευτυχίου, MINGE, P.G. 86, στηλ. 2380 D.
18. Ευάγριος (Έκδοση L. BIDEZ – L. PARMANTIER) V. 12, σελ. 208, στ. 6-13.
19. Βίος Συμεών του Ξενοδόχου, όπου παραπάνω, σελ. 268, παρ. 7F.
20. Παλλαδίου, Η προς Λαύσον ιστορία, κεφ. 68, σελ. 164, στ. 9-14.
21. Βίος Πορφυρίου Γάζης, κεφ. 28, στ. 17-20.
22. Βίος Οσίου Μαρκέλλου, στηλ. 725 B – C.

23. Βίος Οσίου Μαρκέλλου, στηλ. 721 Β.
24. Βίος Συμεώνος εν θαυμαστώ όρει Συρίας, σελ. 179, παρ. 208, στ. 14-20.
25. Βλ. ΚΡΗΤΙΚΟΥ – Σ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ, *Συμβολή εις την ιστορίαν της φαρμακευτικής των Βυζαντινών*, πανηγυρικός τόμος επί τη 1400^η Αμφιετηρίδι της Ιεράς Μονής του Σινά, Εν Αθήναις, 1971, σελ.268.
26. Βίος Συμεώνος εν θαυμαστώ όρει Συρίας, σελ. 199, παρ. 227, στ. 9-12
27. Βίος οσίου Υπατίου, σελ. 336 Ε, παρ. 54.
28. Βίος Θεοδώρου του Συκεώτου, σελ. 128, παρ. 156, στ. 68-71.
29. Βίος Συμεώνος εν θαυμαστώ όρει Συρίας, σελ. 203, παρ. 230, στ. 3, «απήγαγον δε αυτόν εν τη πόλει περιοδευθήναι υπό των ιατρών».
30. Βίος Δανιήλ του Στυλίτου, σελ. 81-82, παρ. 87, στ. 1-7 «και δη περιοδευθείς τα τραύματα βαδίζειν ουκ ίσχυεν».
31. Σχετικά με το θέμα, βλ. ΑΝ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Θέματα Βυζαντινού Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήναι, 1957, σελ. 73-74, 75-76.
32. ΡΑΛΛΗ – ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, 3, 344 & ΦΑΙΔ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, *Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός*, τόμος Στ' σελ. 12, υποσ. 7.

"The hospital for the sick": Biomedical research care in early Byzantium (4th-7th centuries) according to the hagiological texts

Dorotheos B' Polycandriotis

Bishop of Syros

University of West Attica, School of Health and Care Sciences
Department of Biomedical Sciences

Abstract

The hagiological texts of the early Byzantine period provide us with a wealth of information about the various diseases, the methods of treatment, the medicinal treatment of the various diseases as well as about the practice of the medical profession in general, the fees of the doctors, the ratings, etc.

Also of interest is the information on the organized treatment of patients in state, private or even ecclesiastical institutions (hotels, hostels). Gathering this information is to some extent difficult, because it is usually found in those passages of the hagiological texts, which recount miracles of saints to the sick and are mixed with various theological opinions. The present work is a concise processing and presentation of this information of the hagiological texts of the early Byzantine Period (IV-VII century).

Keywords: Byzantium, Hagiological texts, Medical-midwife, General practitioners, Medical sophists, Hostels, Hospitals.